

Lexikográfia és szótárdidaktika a Károli Gáspár Református Egyetem Angol Nyelvészeti Tanszékén

A szótárak fontossága megkérdőjelezhetetlen a nyelvtanulás során. Éppen ezért rendkívül gazdag szótárkínálatot találunk a könyvpiacra, amely igyekszik a legspeciálisabb igényeket is kielégíteni. Probléma sokszor abból adódhat, hogy a tanárok és a diákok nem tudják, hogyan használják ezen referenciaműveket tanulásuk támogatására. Tanulmányunkban bemutatjuk, hogyan építhető be a lexikográfia a nyelvtanulási folyamatba, és hogyan tanítható tantermi keretek között. Emellett a szótárdidaktika és a szótárhasználati készségek szempontjából megvizsgáltuk a Nemzeti alaptantervet is. Mivel a közoktatásban és az egyetemeken csak marginálisan van jelen a szótárdidaktika, nincsenek megfelelő segédanyagok sem, így mindezek hiányában a pedagógusok csak kevés időt töltenek el a témával. Tanulmányunkban bemutatjuk a szótárdidaktika néhány gyakorlati módszerét, illetve képzési lehetőségeit. A megfelelő szótárhasználat elsajátítása során a diákok új tanulási utakat fedeznek fel, valamint csiszolják, tökéletesíthetik saját tanulási módszereiket. A tanár ilyen módon képes hidat építeni a lexikográfusok és a szótárhasználó közötti szakadék fölé.

Bevezetés

A lexikográfia elméleti és gyakorlati kérdései a 20. század második felétől jelennek meg egyre hangsúlyosabban az oktatásban. Ebben az időben ismerik fel a lexikográfusok (szótárírók) a szótárhasználók igényeinek változatosságát (Atkins és Varantola 1997; Tomaszczyk, 1979; Quirk, 1973; Barnhart, 1962). Az angol nyelv tanításának keretében a szótárhasználat oktatására találunk kezdeményezéseket, a téma fontossága, az új kutatási irány pedig először éppen a Budapesten megrendezett Euralex konferencián jelent meg 1988-ban (Magay, 2000; Fóris, 2002; Braasch, 2012; a magyarországi felsőoktatásra vonatkozóan bővebben: Tóth, P. Márkus és Pödör, megjelenés alatt). Ettől az időszaktól kezdődően a szótárakat igyekeztek a célcsoport igényeire szabni, például a szótárakban található információkat és azok közlésének módját, aminek következtében a szótárak egyre felhasználóbarátabbak lettek (Rundell, 1998; Magay, 2006). Azonban nem elég a szótáraknak változniuk, a használóknak is rendelkezniük kell bizonyos, a sikeres szótárhasználat elérését szolgáló készségekkel (vö. P. Márkus, 2019a). Ez nyújtja tanulmányunk alapját, nevezetesen, hogy a felsőoktatásból kikerülő, leendő pedagógusok rendelkezzenek ezen képességekkel és tudják tanítani azokat. Írásunkban bemutatjuk

a Károli Gáspár Református Egyetemen (KRE) szerzett, a lexikográfia oktatására vonatkozó gyakorlati tapasztalatainkat.

A lexikográfia tanításának története a KRE Anglisztika Intézetében

Az Angol Nyelvészeti Tanszéken a lexikográfiai ismeretek oktatását egyetemünk volt oktatója, az Anglisztika Intézet elődjének, az Angol Tanszéknek az alapítója, a kiváló lexikográfus, Magay Tamás indította el. A „Lexikológia és lexikográfia” című tantárgy (előadás formájában) kötelező volt az angol nyelv és irodalom szakos, 4. évfolyamot végző hallgatók számára, akik között tanár szakosok és bölcsészek is voltak, mivel akkor még a kétfajta képzés egy szakon belül folyt. Egyetemünkön az angol nyelv és irodalom szakos képzés 1993-ban indult, így első alkalommal az 1996/1997-es tanévben ajánlottuk fel hallgatóinknak ezt a kurzust (ti. az egyetem első évfolyama ekkor érkezett el a 4. tanévéhez). Magay tanár úr nyugdíjba vonulásával Pődör Dórának adta át a kurzus oktatásának feladatát, aki első alkalommal a 2003/2004-es tanévben oktatta ezt a tantárgyat. A tartalom alapvetően a Magay Tamás által bevezetett maradt, ám az elméleti számonkérést Pődör Dóra kiegészítette egy szótárelemzési feladattal, amelyet az évről évre gyűlő tapasztalatok alapján először ő, majd P. Márkus Katalin fokozatosan módosított, pontosított. A feladat jelenlegi, részletes leírását lásd *A lexikográfia és a szótárhasználat oktatása a felsőoktatásban* című részben. A KRE Bölcsészettudományi Karán¹ 2003-ban levelező munkarendben indult el az úgynevezett kiegészítő képzés, amely másoddiplomás angoltanárképzés volt azon hallgatók számára, akik már rendelkeztek főiskolai szintű angoltanári diplomával, így a „hagyományos” képzésben részt vevők mellett nekik is kötelezően elvégzendő tantárgy lett a lexikológia és a lexikográfia, egy 2 kreditese előadás formájában.

A bolognai rendszer bevezetésével megváltozott a képzési struktúra. 2006-tól kezdve az új anglisztika alapképzési szakon a 120 kreditese főszakos modulon belül az 5. félévben a hallgatóknak lehetőségük van választani az ún. nyelvészeti, illetve az irodalmi-kulturális sáv között. Aki a nyelvészeti sávon folytatja tanulmányait, az az 5. és 6. félévben nyelvészeti tárgyakat fog hallgatni, és ezek közül választhatja „Az angol nyelv szókészlete és a szótárírás alapjai” című tantárgyat is, amely tartalma jórészt megegyezik a korábbi „Lexikológia és lexikográfia” kurzusával. Ez egy 3 kreditese előadás, amelynek azonban fontos gyakorlati komponense is van. 2007-ben indult el a KRE-n az új típusú, osztott képzési rendszerben az angoltanár mesterképzési szak, ami a korábbi kiegészítő képzés új formában történő folytatása volt. A képzés nyelvészeti blokkjában a „Lexikológiai és lexikográfiai alapismeretek” tantárgy választható lett, 3 kreditese szeminárium formájában. Az anglisztika alapképzési szakot végzetteknek is az angoltanár mesterképzési szakot kellett elvégezniük, amennyiben angoltanárok szerettek volna lenni, így számukra is meg lett hirdetve ez a képzés 2009 őszétől kezdve, miáltal a „Lexikológiai és lexikográfiai alapismeretek” számukra is választható tantárgy lett – természetesen azoknak, akik nem végeztek el már egy hasonló tantárgyat az alapképzésük során. 2012 tavaszától kezdve a tanári diplomára (tehát nem anglisztika BA-ra) épülő angoltanár mesterképzésben a „Lexikológiai és lexikográfia alapismeretek” tantárgy teljesítési követelményei megváltoztak: a korábbi szótárelemzés és a zárthelyi dolgozat helyett szótárelemzés, illetve egy választható feladat teljesítése lett az előírás: a választható feladat vagy egy szótárhasználati felmérés elvégzése volt Márkus és Szöllősy (2006) alapján, vagy pedig egy szótárhasználati munkafüzet elkészítése. Ez utóbbi feladatok leírását és követelményeit is folyamatosan pontosították az elmúlt évek során.

A 2012-ben indult anglisztika mesterképzési szakon a „Lexikológiai és lexikográfiai alapismeretek” című tantárgy szabadon választható kurzusként vehető fel. 2013-tól

kezdve a tanárképzés ismét az osztatlan rendszer része lett. „Az angoltanítás elmélete” (előadás) vagy „Az angoltanítás gyakorlata” (szeminárium) című szakmódszertan tantárgyak mindenki számára kötelezőek. E kurzusokon is megjelenik a szótárhasználat mint az autonóm tanulás része. Ezekon az órákon a tantárgy sokrétű tartalmi követelményei miatt nincs idő mélyebben foglalkozni a szótárhasználati készségek fejlesztésével, azonban a szótárhasználat az alábbi témák, kérdések kapcsán szerepel a tananyagban:

- Mire jó a szótár, milyen információt nyújt?
- Mely helyzetekben célravezető a tanórai alkalmazása és melyekben nem?
- Hogyan lehet a tanulók szótárhasználatát fejleszteni?

A „Lexikológiai és lexikográfiai alapismeretek”²² című előadás a 10+2 féléves, középiskolai tanári szakképzettséget adó képzésben a kötelezően választható kategóriába tartozik, és a 10. félévben vehető fel, míg a 8+2 féléves, általános iskolai tanári szakképzettséget adó képzésben ez a tantárgy szabadon választhatóként vehető fel a 8. félévben. Ez egy 3 kredités előadás, erős gyakorlati komponenssel.

2017-től kezdve a másoddiplomás tanárképzések új rendszerben, azaz a rövid ciklusú (levelező) tanárképzésben folytak tovább. Ebben a képzésben a „Lexikológia és lexikográfia” továbbra is kötelezően választható, 3 kredités szeminárium maradt (a 2, a 4 és az 5 féléves képzés nyelvészeti blokkjában, kivéve az anglisztika MA-ra épülő két féléves képzést, ahol csupán a tanári modul kell a hallgatóknak teljesíteniük).

Időközben a lexikográfia erősítést kapott a KRE BTK Angol Nyelvészet Tanszékén, hiszen főállású oktatóként a gyakorló lexikográfus P. Márkus Katalin is bekapcsolódott a lexikográfia oktatásába, és ezen terület fő oktatójává vált.

Ahogy ezt fentebb említettük, a KRE Anglisztika Intézetében jelenleg tehát a rövid ciklusú angol nyelv és kultúra tanára képzések, valamint az angol nyelv és kultúra tanára osztatlan tanári mesterképzési szak hallgatóinak kínáljuk (választható tantárgyként) a „Lexikológiai és lexikográfiai alapismeretek” című tantárgyat. Az anglisztika alapképzési szakon részt vevő hallgatók pedig „Az angol nyelv szókészlete és a szótárírás alapjai” nevű tantárgyat végezhetik el, szintén kötelezően választható nyelvészeti tantárgyként. Az anglisztika mesterképzési szakon ez jelenleg szabadon választható tantárgy (bővebben lásd Tóth, P. Márkus és Pödör, megjelenés alatt). Mivel a tantárgyat többféle képzésben is oktatjuk, érdemes megnézni az azt érintő változásokat és a lexikográfiai ismereteket tartalmazó tantárgy státusára vonatkozó információkat (1. táblázat).

1. táblázat. A lexikográfiai ismereteket tartalmazó tantárgyak a KRE angol szakos képzéseiben

Képzés neve	Időszak ³	Státus
angol nyelv és irodalom szak (bölcész / bölcész és tanár)	1996–2012	először kötelező, majd kötelezően választható
angoltanár kiegészítő képzés	2004–2008	kötelező
anglisztika BA	2009–	kötelezően választható a nyelvészeti sávon belül
angoltanár MA (levelező)	2008–2017	kötelezően választható
angoltanár MA (nappali)	2010–2017	kötelezően választható
anglisztika MA	2013–	szabadon választható
angol nyelv és kultúra tanára, kétszakos osztatlan tanári MA	2013–	kötelezően választható
angol nyelv és kultúra tanára, rövid ciklusú tanárképzés	2017–	kötelezően választható

Megjegyezzük még, hogy mind az angol nyelv és kultúra osztatlan tanári mesterképzési szakon, mind pedig az anglisztika alapképzési szakon az első éves hallgatók számára kötelező a „Tanulási módszerek és technikák” tantárgy, amely keretein belül cél az alapvető szótárhasználati készségek elsajátíttatása, illetve továbbfejlesztése. Az első éves nyelvfejlesztés órákon szintén elkerülhetetlen a szótárhasználati készségek bővítése és elmélyítése.

A KRE-n azonban nem csak az Anglisztika Intézetben elismert terület a lexikográfia. Más tanszékeken, például a Japanológia Tanszéken, a Magyar Nyelvtudományi Tanszéken, a Néderlandisztika Tanszéken, illetve a Német Nyelv és Irodalom Tanszéken már hosszú évek óta folynak lexikográfiai munkák és kutatások, amelyek eredményei szótárakban, a lexikográfiai kapcsolatos publikációkban, illetve lexikográfiai témájú kurzusokban jelennek meg. Ami a lexikográfiai alapismeretek oktatását illeti, a KRE BTK nyelvi alap- és mesterképzéseiben ezek általában különböző tantárgyakba építve valósulnak meg. Az Anglisztika Intézet képzésein kívül kiemelendő még a német nyelv, irodalom és kultúra mesterképzési szak, amely már több éve ajánl fel „lexikográfia és szótártudomány (EMLex)” specializációt, ami jelenleg 40 kredites. A 2016 óta sajnos már nem indítható terminológia mesterképzési szakunk mintatantervében pedig kötelezően két előadás és egy szeminárium szerepelt „Terminológia, lexikográfia” címen. A középiskolai német nyelv és kultúra tanára, valamint magyartanár képzésben szerepel továbbá a kötelező a „Lexikológia, lexikográfia” tantárgy (előadás, 3 kredit, illetve szeminárium, 2 kredit), míg a 4 és 5 féléves magyar mint idegen nyelv tanára mesterképzési szakon ugyanezen a címen létezik egy kötelező, 3 kredites szeminárium.⁴

A fent említett, a lexikográfia oktatásának és kutatásának területén elért eredményeknek is köszönhető, hogy a KRE a nemzetközi lexikográfia fősodrába is bekerült: 2020 szeptembere óta teljes jogú konzorciumi tagként részt vesz az európai lexikográfia mesterképzési szak (EMLex) nemzetközi közös képzésben, a 7 európai és 1 Európán kívüli partner felsőoktatási intézménnyel együtt⁵. A két nyelven – angol és német – folyó képzést a KRE-n a Német és Holland Nyelvű Kultúrák Intézetének Német Nyelv és Irodalom Tanszéke, valamint az Anglisztika Intézet Angol Nyelvészeti Tanszéke gondozza. A képzés átvett néhány tantárgyat a német nyelv, irodalom és kultúra mesterképzésből, valamint az anglisztika mesterképzésből is, ugyanakkor kidolgoztak és bevezettek egy teljesen új tantárgyat is angol nyelven „Introduction to English lexicography” címmel, amelyet Pődör Dóra oktat. A kurzus elsődleges célja, hogy alaposabban megismertesse a hallgatókat a főbb online angol egynyelvű szótárakkal, illetve bevezesse őket a szótárak kritikai megközelítésébe. A vizsgált szótárak között szerepelnek tanulószótárak, anyanyelvűek számára készült szótárak, egy-egy angol nyelvű országhoz kötődő nyelvvaltozatot feldolgozó szótárak, az angol nyelv nagy történeti megközelítésű szótára, az *Oxford English Dictionary*, valamint a felhasználók által szerkesztett szótárak is. Az órákon olyan témák is előkerülnek, mint például egyes angol egynyelvű szótárakhoz megjelentetett szótárhasználati készségeket fejlesztő feladatlapok vizsgálata vagy a szintaktikai információk angol egynyelvű tanulószótárakban történő jelölésének változásai. A kurzus másik célja, hogy az angol nyelv lexikográfiájával kapcsolatos szakirodalomba is betekintést nyújtson a hallgatóknak. A tantárgy teljesítésének követelményei jelenleg (az órai munkán kívül): egy-egy összefoglaló készítése két tanulmányról vagy könyvfejezetről, illetve két online angol egynyelvű tanulószótár összehasonlítása a megadott paraméterek mentén.

A szótárhasználatot érintő kompetenciák és a NAT

A közoktatást szabályozó dokumentumokban (például a jelenleg hatályos 2012-es vagy a 2020-as Nemzeti alaptanterv) sajnos nincsenek egyértelműen megfogalmazva az alapvető szótárismeretre és szótárhasználatra vonatkozó követelmények (vö. P. Márkus, 2018, 2019). Ebben a fejezetben röviden áttekintjük a közoktatást és felsőoktatást érintő szótárhasználati kompetenciákat.

A tanulási képesség fejlesztése

A jelenleg még érvényben lévő NAT (2012) néhány helyen hangsúlyozza a szótárak közoktatásban betöltött szerepét, például az idegen nyelvek (II.3.2.) első alfejezetében, az élő idegen nyelvek alapelvei és céljai alatt a következőket olvashatjuk:

„A nyelvtanulási folyamat sikeressége szempontjából kiemelt jelentőségűek a nyelvtanulási stratégiák. A tanuló a nyelvtanulási folyamat során kapjon világos/egyértelmű információt a tanulás céljáról, folyamatáról és módszereiről. Legyen alkalma a tanulási folyamat során saját kommunikációs szükségleteit megfogalmazni, témákat, tevékenységeket, eljárás módokat kérni vagy javasolni. Nyíljon lehetősége önálló feladatmegoldásra, ismerje meg azon források használatát (szótárak, kézikönyvek, nyelvtankönyvek, gyakorlóanyagok, elektronikus források stb.), amelyek segíthetik az önálló munkában. Fokozatosan sajátítsa el azokat a stratégiákat, amelyek segítik a kommunikációban és a szövegek értelmezésében.” (NAT, 2012)

Itt tehát olvashatunk a szótárak, kézikönyvek, elektronikus források nyelvtanulásban való fontosságáról és arról, hogy a különböző kompetenciák fejlesztése, valamint információk elsajátítása mellett az élethosszig tartó tanulás biztosítása érdekében mely források használatának megismerése lenne fontos feladat. Az eredményes szótárhasználat gyakorlatának megszerzése elengedhetetlen a nyelvtanuló jövőjét tekintve is, hiszen a kötelező iskolákat elvégezve ez a képesség és készség tudásuk része lesz, ami az iskolában tanult nyelv(ek) szintjének fenntartásában és tökéletesítésében, valamint új nyelv(ek) tanulásában is segíti majd őket. A gyermekek figyelmét már az általános iskolában fel kellene hívni a szótárak szerepére, hogy a későbbiekben is eredményesen tudjanak szótárak segítségével nyelveket tanulni. A tanulási folyamat feladatainak minél komplexebben kellene megvalósulniuk, olyan tevékenységrendszerrel kellene kialakítani, amelyben a diákok a lexikonok, szótárak és egyéb „tudásforrások” használatával a felfedezés lehetőségét, a kreativitás erősítését, az önkéntelen tanulás lehetőségeit megtapasztalhatják. Ezen segédkönyvek aktivizálják a tanulók képességeit és tanulási vágyát, valamint biztosítják a tanulást támogató környezetet, melyben kibontakozhatnak a tanulók képességei, adottságai. Segítségükkel lehetőségük nyílik a felfedezésre, az önálló tanulásra, amely nélkül elképzelhetetlen a sikeres jövő (vö. Márkus és Szöllősy, 2006; Sárosdy, Farczádi, Poór és Vadnay, 2006).

A 2020 őszi felmenő rendszerben bevezetett NAT (2020) is több helyen megemlíti az idegen nyelvek és az anyanyelv tanulásának folyamatában az életkornak megfelelő digitális, valamint hagyományos szótárak fontosságát. Ez a NAT (NAT, 2020) sem tartalmaz kiforrott, átgondolt koncepciót arra nézve, hogy a nyelvtanuló a szótárhasználat készségét milyen úton tudja elsajátítani. A NAT 2020 felsorolja az 1–4. évfolyamon a fejlesztési területekhez kapcsolódó eredménycélokat (NAT, 2020. 305.), és itt a következőt olvashatjuk: „Életkorának megfelelő digitális és hagyományos szótárakat használ!”; hasonlóan az 5–8. évfolyamon a fejlesztési területekhez kapcsolódó eredménycélok: „a lábgyezetek,

a digitális és nyomtatott szótárak használatával önállóan értelmezi az olvasott szöveget;” (NAT, 2020. 309.); „a szövegalkotás során alkalmazza a tanult helyesírási és szerkesztési szabályokat, használja a hagyományos és a digitális helyesírási szabályzatot és szótárt;” (NAT, 2020. 310.); „a szövegek létrehozásához nyomtatott, illetve digitális alapú segédeszközt, szótárt használ;” (NAT, 2020. 320.). A 9–12. évfolyam fejlesztési területéhez kapcsolódó eredménycélok tekintetében mindössze az alábbiakat olvashatjuk: „a szövegek létrehozásához nyomtatott, illetve digitális alapú segédeszközt, szótárt használ;” (NAT, 2020. 323.).

A NAT-nak nem feladata a nyelvtanulás módszertanának leírása, és így a tanárok nem is kapnak részletes, használható útmutatást, amely a szótárhasználat oktatását segítené. A NAT tényként kezeli, hogy szükséges a nyomtatott és digitális szótárak (használatának) ismerete, és a nyelvtanárok feladata az, hogy ezt az ismeretet átadják a tanulóknak. Emiatt a felsőoktatásban, elsősorban a tanárképzésben érdemes a magyar és az idegen nyelvi tanárképzés részévé tenni a szótárhasználat oktatására való felkészítést. Ma Magyarországon a felsőoktatási intézmények magyar és idegen nyelvi képzéseinek csak egy részében találunk lexikográfiai kurzusokat (a magyar mint anyanyelv és a magyar mint idegen nyelv oktatásához kapcsolódóan ld. még: Fóris, 2018). A szótárak rendszerének, a lexikográfia elméletének és gyakorlatának ismerete nélkül a pedagógus kizárólag saját tapasztalatára és megérzésére támaszkodhat, ami a tapasztalatok alapján egyértelműen nem elegendő a szótárhasználat gyakorlatának tanításához. A lexikográfia és a szótárhasználat oktatása tehát a felsőoktatásban is fontos cél, mivel elősegíti az önálló tanulásra és az élet-hosszig tartó tanulásra való képességek fejlesztését (vö. P. Márkus, 2019b, 2020d).

A NAT tehát célul tűzi ki, hogy a diákok képesek legyenek a fent említett segédanyagok (szótárak, nyelvtankönyvek, elektronikus források stb.) önálló használatára a szövegértés és szövegalkotás folyamatában mind az anyanyelvükön, mind pedig idegen nyelveken. Ezért a szótárhasználat oktatása különösen fontos a tanárképzésben, hiszen az egyetemünkről kikerülő hallgatókat fel kell készíteni erre a jövőbeli feladatra.

Szótárhasználati kompetenciák

Bár a leírásokból tisztán láthatjuk a szótárhasználatnak a tanulás folyamatában betöltött meghatározó szerepét, sajnos az eddigi kutatások és felmérések azt bizonyítják, hogy a tanulók nagyon kevés százalékka sajátítja el iskolai keretek között a szótárhasználat

A NAT-nak nem feladata a nyelvtanulás módszertanának leírása, és így a tanárok nem is kapnak részletes, használható útmutatást, amely a szótárhasználat oktatását segítené. A NAT tényként kezeli, hogy szükséges a nyomtatott és digitális szótárak (használatának) ismerete, és a nyelvtanárok feladata az, hogy ezt az ismeretet átadják a tanulóknak. Emiatt a felsőoktatásban, elsősorban a tanárképzésben érdemes a magyar és az idegen nyelvi tanárképzés részévé tenni a szótárhasználat oktatására való felkészítést. Ma Magyarországon a felsőoktatási intézmények magyar és idegen nyelvi képzéseinek csak egy részében találunk lexikográfiai kurzusokat (a magyar mint anyanyelv és a magyar mint idegen nyelv oktatásához kapcsolódóan ld. még: Fóris, 2018).

gyakorlatát, és rendkívül alacsony a szótárhasználat intézményesített oktatásának aránya. A felmérések arról tanúskodnak, hogy a diákok túlnyomó többsége önállóan, autodidakta módon sajátítja el a szótárhasználatot (vö. Dringó-Horváth, 2017; Dringó-Horváth, P. Márkus és Fajt, 2020; Gaál, 2020; Gonda, 2009; Márkus és Szöllősy, 2006; Szöllősy, 2004).

Az egyetemek szerepe tehát különösen fontos ezen a téren, lexikográfusként feladatunknak érezzük a minőségi szótárhasználat oktatását és az élethosszig tartó tanulás támogatását. A szótárhasználat tanításának módszertanával többen, többféleképpen foglalkoztak, azonban a módszertani leírásokban a kulcsszó azonos: folyamatosság (például: Fóris, 2018; Gonda, 2009; Holló, Kontráné és Tímár, 1996). A folyamatosság elvét előtérbe helyezve a legfontosabb az lenne, ha a diákok a tantervben szereplő kézikönyvhasználati órákon kívül más területeken és témakörökben is fejlesztenék szótárhasználati kompetenciájukat, azaz ha a különböző munkafolyamatokba építve rendszeresen oldhatnának meg nyomtatott és elektronikus szótárak segítségével különféle iskolai feladatokat. A kulcsszó alapján e folyamatosság és rendszeresség a feltétele annak, hogy a szótárhasználati készség képességgé, illetve valódi kompetenciává váljon. Fontos lenne a szótárhasználatot beépíteni a mindennapokba, hiszen az életszerűség elve adná a szótárhasználati munkák, feladatok elvégzéséhez a legnagyobb motivációt, a motiváltság birtokában pedig a tudás is mélyebb, alaposabb lenne. Az életszerűség elvét nemcsak a motiváció miatt kell megemlítenünk, hanem azért is, mert az iskolában elsajátított szótárhasználati képesség fogja felkészíteni a tanulókat az élethosszig tartó tanulásra, amely napjaink gyorsan változó világában egyre fontosabbá válik. Hasonló a helyzet az elektronikus szótárakkal is: a nyomtatott szótárak mellett a digitális szótáraknak is meg kellene jelenniük az idegen nyelvi és az anyanyelvi nevelésben, hiszen a megváltozott környezetünk e forrásokat mindennapjaink részévé tette (vö. Gonda, 2009). Az elektronikus szótárak eredményes használatához elengedhetetlen a digitális kompetenciák fejlesztése, így a folyamatba e kompetenciákat is be kell építenünk (ennek formáiról bővebben ld. Dringó-Horváth, Dombi, Hülber, Menyhei, M. Pintér és Papp-Danka, 2020). Pozitív tényként kell kezelnünk, hogy több egyetem is hasonlóan gondolkodik, az összefogás pedig mindenképpen segíteni fogja a jövő generációt a különböző tanulmányi területeken. Követendő példaként megemlíjtük például Gonda Zsuzsát, aki a szótárhasználati kompetencia kialakítását és fejlesztését segítő tantárgy-pedagógiai útmutató alapján papíralapú és interaktív táblás gyakorlatsort állított össze azzal a céllal, hogy a feladatok a diákok szótárhasználati képességét fejlesszék. A kooperatív technikákra épülő, legtöbbször papíralapú szótárhasználati feladatok különösen fontosak a diákok jövőjére nézve is, hiszen ezek megalapozzák, megkönnyítik az elektronikus szótárak használatát, a bennük található információ kinyerését (Gonda, 2009).

A lexikográfia és a szótárak világának változásával az infokommunikációs eszközökkel szorosan együtt élő tanulók oktatásában egyre hangsúlyosabb szerepet kellene játszania a digitális eszközöknek, ezen okból hangsúlyoznunk kell a digitális kompetencia fejlesztését is. Mivel már az általános iskolások is rögtön az okostelefonjukhoz fordulnak, amikor valamilyen információra van szükségük, már a szótárhasználat tanításának korai szakaszában meg kellene mutatni a minőségi online szótárakat, és meg kellene tanítani őket ezek használatára is. Amennyiben ez nem történik meg, akkor féltő, hogy a tanulók a kereső által első helyre rangsorolt találatot fogják használni, ami a legtöbbször a Google Fordító.

A digitális kompetencia az Európai Unió által kidolgozott élethossziglani tanulás nyolc kulcskompetenciájának egyike, olyan alapvető kompetencia, amely más kompetenciák (például nyelvek) elsajátítását, illetve fejlesztését segíti elő; tulajdonképpen a 21. század egyik alapkompentenciájaként tartják számon. Mivel modern kultúránk alapjait egyre inkább a digitális világ alapozza meg és működteti, az infokommunikációs és

digitális eszközök egyre több helyen jelennek meg, gondoljuk akár a nyelvtanulásra, nyelvvizsgákra, a szótárhasználatra vagy a szótárszerkesztésre, így a digitális eszközök az iskolákból sem hiányozhatnak. A digitális kompetencia fejlesztése rendkívül fontos, hiszen a számítógép és egyéb digitális eszközök felhasználói szintű ismerete még nem jelenti azt, hogy a keresett információhoz gyorsan hozzá tudunk férni, és megfelelően fel tudjuk azt dolgozni. A megfelelő információhoz való hozzáféréshez elengedhetetlen, hogy ismerjük az adatok elrendeződését, illetve azok alapvető tulajdonságait, azok „természetét”. Ismernünk kell a nyomtatott vagy az interneten olvasható szöveges tartalom (akár szócikk vagy korpusz) belső szerkezetét, ellenkező esetben az információ kinyerése rengeteg időt vesz igénybe, vagy sikertelen lesz. Sajnos az egyetemre érkező hallgatók nagy részéből a „megtanulni tanulni” készség megléte hiányzik, az iskola erre nem készítette fel őket. A „digitális írástudás” tanulása folyamán elsőként el kell sajátítaniuk, hogy a tudás nem kizárólag a meglévő tudásanyag visszaadása, hanem inkább a hiányzó ismeretek minél hatékonyabb megszerzése, amelyhez elengedhetetlen a kreatív gondolkodás (M. Pintér, 2019).

A lexikográfia és a szótárhasználat oktatása a felsőoktatásban

A fent említett célok és okok megerősítik azt a tényt, hogy az egyes magyarországi egyetemeken folyó elméleti lexikográfiai oktatást (a nyelvszakokon és a tanárképzésben egyaránt) érdemes szótárdidaktikával, a szótár használatának rendszerbe foglalt tanításával kiegészíteni. A szótárhasználat oktatásának módszertanára a tanárképzésben nagyobb hangsúlyt kell fektetni, hiszen a jövő tanárait fel kell készíteni erre a feladatra.

A következőkben bemutatjuk a lexikográfia oktatásának felsőoktatásbeli lehetőségeit. Az általunk leírt gondolatok saját oktatói tapasztalatainkon alapulnak, mintegy szubjektív összegzéseként az elmúlt öt év munkájának. Tömör összefoglalója annak, milyen szótárhasználati kompetenciák fejlesztését tűztük ki a képzések folyamán, illetve egy lehetséges módja annak, hogy hogyan bővítsük a bölcsészhallgatók és a tanárképzésben részt vevők szótári ismereteit, szótárhasználati kompetenciáit. Mindennek tudatában jelen leírásban nem szándékozunk az ismeretanyagot szigorúan tudományosan feldolgozni, valamint nem szándékozunk azt tágabb szakirodalmi keretbe helyezni.

A lexikológia és lexikográfia tantárgy egyszemeszteres kurzus, ahol minden esetben a lexikológia résszel kezdjük az alapozást, kiegészítve és összefűzve a lexikográfia kapcsolódási pontjaival. Kitérőt célunk a legfontosabb lexikológiai és lexikográfiai tudnivalókon túl bemutatni azokat az elméleti és gyakorlati kapcsolódási pontokat, amelyekre ezután fel tudjuk építeni a legmodernebb szótárkészítési és -használati elemek ismertetését. A szemináriumon mind a nappali, mind a levelező képzésben részt vevő hallgatók megismerik a lexikológiai és lexikográfiai alapfogalmakat, szótárhasználati kutatásokat, a szótárelemzés módszerét, illetve az angol nyelv szempontjából fontos nyomtatott és elektronikus szótárakat. A szótártipológia megismertetése és a sokféle szótár felfedezése után a hangsúlyt a mai nyelvet leíró, szinkrón szótárakra helyezzük, így nyelvtörténeti, etimológiai szótárakkal nem foglalkozunk alaposabban. A tanári szakképzettséget szerző hallgatóknak az egyetemről kikerülve tudniuk kell majd, hogy milyen feladathoz, milyen korosztálynak, milyen típusú szótárt érdemes ajánlani, ezen okból elegendő ismeretet kell szereznük a minőségi (nyomtatott, online) kétnyelvű és egynyelvű angol szótárakról.

Az érintett témakörök vázlatosan (az egyes témákhoz kapcsolódó szakirodalomból néhány tételt zárójelben közlünk):

- a lexikológia és lexikográfia alapfogalmai (Svensén, 2009; Atkins és Rundell, 2008),
- az angol lexikográfia korszakai (Béjoint, 2010),
- szótártipológia (Atkins és Rundell, 2008),

- az angol egynyelvű és kétnyelvű szótárak története (Rundell, 1998; Béjoint, 2010; Rundell, 2015),
- a szótárak szerkezete (Atkins és Rundell, 2008),
- elektronikus és online szótárak (Rundell, 2015, 2016),
- a szótárelemzés módszerei (Fóris és Rihmer, 2007),
- szótárhasználati kutatások (Atkins és Varantola 1997; Márkus és Szöllösy, 2006; Lew, 2011; Koplenig, 2014),
- szótárhasználati munkafüzetek (Leaney, 2007; P. Márkus, 2020a, 2020b).

A lexikográfia elméleti és gyakorlati síkján négy főszereplővel kell számolnunk: először is a legfontosabb a szótárkészítő, aki létrehozza a lexikográfia kézzel fogható termékét, a szótárt. Másodikként ezen szótár vásárlója és a használó szerepel, akit segíteni fog a szótári ismereteket oktató tanár harmadik szereplőként, végül a szótárkutatót kell még megemlítenünk, aki munkájával támogatja a fejlődést és a folyamatos minőséget (vö. Hartmann, 2001). Ezen szintek és szereplők mentén mind a négy szerepkört és szereplőt érintenünk kell a képzés során: az elméleti résszel kapcsolatosan a szótárszerkesztés folyamatáról is szó esik mint az első és legfontosabb pillérről, emellett minden szótári rész és szint tárgyalása után előtérbe kerül a szótárhasználat kérdése, amelyhez érdemes nyelvi feladatokat csatolni, így bemutatható a különböző nyelvi kérdések szótárral történő megválaszolása. Ezzel a kurzuson elérkezünk a szótárdidaktika területéhez, amikor megbeszéljük a szótárhasználat oktatásának módszereit, ugyanakkor már konkrét feladatokat bemutatva és készítve. Digitális kompetenciát fejlesztendő feladatként megnézzük az online szótárak használatának lehetőségeit, melynek keretén belül be kell mutatni az ezen szótártípus által kínált rendkívül gazdag lehetőségeket (pl. szerkeszthetőség, igényre szabás, interaktív feladatok), kibővívve a saját célra összeállítandó szólista szerkesztésével. Mindezek után, amikor már a hallgatók szélesebb képet kaptak a lexikográfia területeiről, a szótárkutató lehetséges eszközeiről és tényeiről tanulnak (a magyar mint idegen nyelv oktatásának kapcsán Fóris Ágota ír hasonló módszertani gondolatokat, vö. Fóris, 2018; a hazai angoltanárképzés szélesebb szegletét érintve P. Márkus, 2020c; Tóth, P. Márkus és Pödör, megjelenés alatt).

Az idegen nyelv oktatása során a szótárhasználat két típusát különböztetjük meg: az aktív és a passzív használatot. Aktív (vagy nevezhetjük akár produktívnak is) célú az az akár egynyelvű, akár kétnyelvű szótárhasználat, amikor szövegek létrehozása miatt veszi kézbe a diák a szótárt. Ezzel ellentétben a passzív vagy receptív cél az, amikor a szótárban való kereséssel szövegeket akar megérteni (Hessky és Bárdosi, 1992). A két típust nagyon élesen el kell különítenünk, hiszen teljesen más módszerrel kell megközelítenünk azokat. A kétnyelvű szótár használatának bemutatását a passzív résszel kell kezdeni, hiszen a passzív szótári részben találjuk meg a legszélesebb körű információt. Az aktív és passzív szótárhasználat bemutatására és gyakorlására feladatokat kell kidolgoznunk, ha tanítani szeretnénk a szótárhasználatot. A szemináriumokon óráról órára előkerülnek a különböző szótári elemekre készített módszerek és gyakorlatok, majd választható feladatként a példák alapján a hallgatók is elkészítik saját szótárhasználati feladatsoraikat.

A feladatok elkészítéséhez segítséget nyújthat a 2020 őszén megjelent, két különféle korcsoportot célzó szótárhasználati munkafüzet is (a munkafüzeteket lásd: P. Márkus, 2020a, 2020b). A passzív szótárhasználatra vonatkozó feladatok az angol–magyar szótári részre vonatkoznak, az összes benne található információszinten végigmenni. A feladatok a szócikkekben található elrendezést követik, amely megfelel a klasszikus nyelvelírási modellnek. Ezeknek a feladatoknak a célja a helyes szótárhasználat bemutatása és a szótárhasználati kompetencia fejlesztése, elsajátítása. Az aktív szótárhasználat esetében a feladat megoldásához szótárra van szükség, de a feladat nem mindig magára a szótárra vonatkozik. Ebbe a csoportba tartoznak az olyan gyakorlatok, amelyek írásbeli vagy

szóbeli szövegalkotást igényelnek. Itt a visszakeresés fontosságát külön el kell magyarázni, hiszen az aktív szótári részben, a magyar–angol szótári részben, már nem fog a használó minden információt megtalálni, például a kiejtésre vagy a rendhagyó alakokra vonatkozóan. A kurzuson bemutatott, szótárhasználatra épülő feladatok elemzése után a diákoknak saját szótárhasználati feladatsort kell összeállítaniuk beadandó feladatként. A feladatsor rövid (5–10 perces) feladatokból áll. Az összeállítást úgy kell elkészíteni, hogy a feladatok órán csoportban, egyénileg vagy akár otthon is elvégezhetőek legyenek és ezek mintájára a hallgatók a közoktatásban tanuló diákjaik számára bármikor új feladatokat tudjanak készíteni. Ez tehát a szótárdidaktika területe és szerepköre, amely hangsúlyos szerepet kap. A szótárhasználati munkafüzet feladattípusai lehetőséget adnak mind a passzív, mind az aktív szótárhasználatra. A feladatok természetesen annak megfelelően módosíthatók, hogy a gyakorlatot nyomtatott vagy online szótárral végzik a diákok. A szótárhasználat és a feladatok szerkesztése során fontos kiemelni a felismerés folyamatát: ide tartozhatnak azok a gyakorlatok, amelyek az adott feladat megoldásához szükséges szó kiválasztására irányulnak, illetve a szócikkben található információk értelmezésére vonatkoznak. Meg kell mutatni a diákoknak a rejtett információk dekódolásának módját. A szócikk szerkezeti felépítését bemutató és a szótár használati útmutatóját értelmező feladatok a megfigyelés folyamatát erősítik. Rá kell vezetni a diákokat a bevezető elolvasásának fontosságára (amely az online szótárakra is jellemző), be kell mutatni a rövidítések jegyzékét vagy akár a fonetikai jelek magyarázatát. Az összehasonlítás folyamatát fejlesztjük például azzal a feladattal, amikor a diákok egy elektronikus és egy nyomtatott szótár szócikkét vetik össze, de lehetünk bátrabbak, és egy régi, valamint egy új kiadású szótár összehasonlítását is kérhetjük tőlük. A szótárak legtöbbször ábécérendben közlik a címszóval kapcsolatos információkat, azonban szótanulás esetén ez az elrendezés nem mindig támogatja a szavak memorizálását. Ha azonban a szavak különböző szempontú csoportosítása kerül előtérbe, akkor ez a probléma megoldódhat. Feladatok kapcsolódhatnak adott témakörökhöz is, de kereshetünk azonos jelentésű szavakat, kifejezéseket nyomtatott vagy elektronikus szótárakban. Ezek a gyűjtés folyamatát bemutató feladatok a szótanulásban, rendszerezésben óriási segítségre lesznek. Kreativitást igénylő feladat lehet, amikor a diákok a bemutatott feladat alapján önállóan létrehozhatnak hasonló feladatokat, amelynek motivációs ereje óriási a nyelvtanulás folyamatában (vö. Gonda, 2009). Tehát először a szótárhasználat különböző szintjeit kell azonosítani, majd az ezekhez szerkesztett gyakorlatok lehetővé teszik, hogy különböző típusú szótárakhoz változatosan használjunk feladatokat. Meg kell tanulni egy-egy feladattípus új tartalommal megtölteni, például amikor az életkornak vagy a témának megfelelően új feladatokat kell előállítani (a feladattípusokra számos példa található a Mellékletben).

A szótárelemzés – mint kötelezően elvégzendő feladat a szótárdidaktika és a szótárszerkesztés állomása után – már a kutatás területére irányítja a hallgatókat. Mivel rendkívül fontosnak tartjuk, hogy a különböző szótárakról minél szélesebb képet kapjanak, ezért a szótárdidaktika mellett a szótárkutatás feladata is meghatározó szerepet kap. Példákkal szemléltetve megjelenik az összes hazai és angol nyelvű szótártípus, majd a diákok egy megadott kritériumrendszer alapján egy angol egynyelvű vagy egy hazánkban megjelent kétnyelvű szótárt elemeznek. A munkát egy kérdések által vezetett útmutató segíti, amelyet a szótárelemzésen alapuló nemzetközi és hazai szakirodalom alapján Pődör Dóra állított össze. Az útmutató a címszótól kezdve a szavak elrendezésén át az utalások rendszeréig a szótár legapróbb részleteire is kitér, minden apró részletet fejezetekre osztva rendszerez. A fejezeteken belül számos kérdés olvasható, ami segít a hallgatóknak gyakorlati alkalmazáson keresztül elgondolkozni az elméleti kérdéseken. A hallgatók megtanulnak a szótár minden részletére odafigyelni, tudni fogják, hogy egy új szótár használatánál mikre kell figyelniük, képesek lesznek a minőségi szótárt a rossz minőségtől megkülönböztetni, illetve a tanárképzésben részt vevők diákjaiknak is jobban

tudnak majd a szótárválasztásban segíteni, amit a feladat kitűzésénél az ő esetükben az egyik legfontosabb célként határoztunk meg.

A lexikográfiai kutatások egy másik fontos területe a szótárhasználati kutatás, amely szintén gyakorlati, választható feladatként szerepel a kurzus zárásaként. Azon hallgatók, akik vállalkoznak a kutatásra, másoddiplomás képzésben vesznek részt a KRE-n (angol nyelv és kultúra tanára rövid ciklusú tanárképzés), így már gyakorló tanárok általános vagy középiskolában. A kutatást a P. Márkus Katalin és Szöllősy Éva által kidolgozott kutatási kérdőív alapján végzik el. A feladat különösen érdekes, mivel egy lezajlott kutatásra épít, így az eredmények összehasonlíthatók, valamint a kutatás során az azt elvégzők sokat tanulnak diákjaik szótárhasználati szokásairól, a szótárakhoz való hozzáállásukról. Ahhoz, hogy az adatok megbízhatóak legyenek, a kérdőívet két részre bontottuk (Márkus és Szöllősy, 2006). Az első rész „elméleti” kérdéseket, a második gyakorlati feladatokat tartalmaz. Az elméleti kérdések célja, hogy a diákok szótárhasználati szokásaikról minél szélesebb körben kapjunk válaszokat (például milyen típusú szótárt milyen gyakran használ; tájékozódik-e a szótár használatával kapcsolatban; hogyan itéli meg, milyen eredményesen tudja használni szótárát; megelégedett-e a szótárával; megtalálja-e a szótárban a keresett információt). A használatot felmérő kérdéseket feladatok követik, amelyek úgy lettek kialakítva, hogy a diákok válaszait tesztelni tudjuk, és le tudjuk mérni, hogy a szótárban található információkat mennyire eredményesen találják meg, a szótárban található kódokat és a szótári konvenciókat milyen sikerrel tudják értelmezni. A vizsgálat rendkívül komplex és időigényes, mégis sokan vállalkoznak rá, és visszajelzéseik alapján nagyon hálásak a megszerzett tudásért, amely a jövőbeli tanítási módszereiket és a nyelvhez való hozzáállásukat is megváltoztatja.⁶

A kurzust záró érdemjegy megszerzése egyik feltételének számító beadandó munkák sikerességét egy hallgatói levéllel támasztjuk alá:

„Őszintén szólva, mindkét feladattal jó volt »bíbelődni«, mert a munka közben sok kérdés merült fel bennem a szótárak használatát illetően, és bizony a gyakorlati feladat döbentett rá, hogy a tudatos szótárhasználat segíthet megszerettetni a nyelvtanulást. Az óráimon használhatják a gyerekek a szótárt, mert tudom, hogy otthon nem veszik elő [...] Előfordult az is, hogy nem figyeltek a diákok, és amikor

A szótárelemzés – mint kötelezően elvégzendő feladat a szótárdidaktika és a szótárszerkesztés állomása után – már a kutatás területére irányítja a hallgatókat. Mivel rendkívül fontosnak tartjuk, hogy a különböző szótárakról minél szélesebb képet kapjanak, ezért a szótárdidaktika mellett a szótárkutatás feladata is meghatározó szerepet kap. Példákkal szemléltetve megjelenik az összes hazai és angol nyelvű szótártípus, majd a diákok egy megadott kritériumrendszer alapján egy angol egynyelvű vagy egy hazánkban megjelent két nyelvű szótárt elemeznek. A munkát egy kérdések által vezetett útmutató segíti, amelyet a szótárelemzésen alapuló nemzetközi és hazai szakirodalom alapján Pődör Dóra állított össze. Az útmutató a címszótól kezdve a szavak elrendezésén át az utalások rendszeréig a szótár legapróbb részleteire is kitér, minden apró részletet fejezetekre osztva rendszerez.

megkérdeztem, mit csinálnak, azt mondták, olvassák a szótárt [...] Nem is tudtam rájuk haragudni. Örültem nagyon. A döbbenetes az volt, amikor tanórák múlva is emlékeztek a szavakra, és alkalmazni tudták azokat. A feladat közben megtanultam, hogy a gyerekeknek nemcsak szeretniük kell a szótárt, hanem tudni használni. És maguktól erre nem fognak rájönni, ez a mi (tanárok) feladatunk.”

Összefoglalás

Az idézett gondolatok jól szemléltetik a lexikográfia és szótárdidaktika fontosságát, hiszen a megfelelő szótárhasználati készségek elsajátításával a jövő generációi kezébe kulcsot adunk a használható tudás megszerzésének hatékony módjához. A hallgatók visszajelzései alapján pontosan láthatjuk, hogyan változnak szótárhasználati szokásaik, elkezdnek „más szemmel” nézni a szótárakra. A kézzelfogható eredményesség szempontjából a rövid ciklusú tanárképzést emelném ki, ahol a hallgatók többsége már gyakorló nyelvtanár. Az első órán történő feladatelemzések kapcsán lehetőségük van elsajátítani a szótárhasználat tanításának egyes gyakorlati módszereit, amelyeket beszámolójuk alapján már az órát követő héten „ki is próbálnak” diákjaikkal, így kézzel fogható eredményeik lesznek a feladatok használhatóságáról. Hétről hétre új ismeretekkel gazdagodnak, és visszajelzést adnak arról, hogyan alkalmazzák a tanult módszereket, feladatokat. A szeminárium végén visszatekintve felismerik, hogy korábban nem látták meg a szótárakban rejlő ismereteket, és tudatosul bennük, hogy mennyire sokrétű az az információ, amely a szótárakból kinyerhető. A legfontosabb pedig, hogy a tudásvágyat és a lelkesedést továbbviszik az egyetemről. Az autonóm tanulás támogatása szempontjából tehát különösen fontosak a bemutatott módszerek és gyakorlatok. Eredményességüket pedig számos nemzetközi és hazai felmérés is igazolja (pl. Lew, 2007; P. Márkus, 2019).

P. Márkus Katalin

*Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Anglisztika Intézet, Angol Nyelvészeti Tanszék*

Pődör Dóra

*Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Anglisztika Intézet, Angol Nyelvészeti Tanszék*

Irodalom

- Atkins, B. T. S. & Varantola, K. (1997). Monitoring dictionary use. *International Journal of Lexicography*, 10(1), 1–45. DOI: 10.1093/ijl/10.1.1
- Atkins, B. T. S. & Rundell, M. (2008). *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford University Press.
- Béjoint, H. (2010). *The Lexicography of English. From Origins to Present*. Oxford University Press.
- Barnhart, C. (1962). Problems in editing commercial monolingual dictionaries. In Householder, F. W. & Saporta, S. (szerk.), *Problems in Lexicography*. Bloomington: Indiana Research Centre for Language and Semiotic Studies. Reprinted in Hartmann, R. R. K. (2003, szerk.), *Lexicography: Critical Concepts. Volume 1: Dictionaries, compilers, critics, and users*. Routledge. 285–301.
- Braasch, Anna (2012). Magay Tamás az európai lexikográfusok között. In Pintér Tibor, Pődör Dóra & P. Márkus Katalin (szerk.), *Szavak pásztora: Írások Magay Tamás tiszteletére*. Grimm Könyvkiadó. 334–344.
- Dringó-Horváth Ida (2017). Digitális szótárak – szótárdidaktika és szótárhasználati szokások. *Alkalmazott Nyelvtudomány*, 17(5).
- Dringó-Horváth Ida, P. Márkus Katalin & Fajt Balázs (2020). Szótárhasználati ismeretek vizsgálata német és angol szakot végzettek körében. *Modern Nyelvtudomány*, 26(4), 16–38.

- Dringó-Horváth Ida, Dombi Judit, Hülber László, Menyhei Zsófia, M. Pintér Tibor & Papp-Danka Adrienn (2020). *Az oktatásinformatika módszertana a felsőoktatásban*. Károli Gáspár Református Egyetem IKT Kutatóközpontja.
- Fóris Ágota (2002). *Szótár és oktatás*. Iskolakultúra.
- Fóris Ágota & Rihmer Zoltán (2007). A szótárak minősítési kritériumairól. *Fordítástudomány*, 9(1), 109–113.
- Fóris Ágota (2018). *Lexikológiai és lexikográfiai ismeretek magyar (mint idegen nyelv) tanároknak*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.
- Gaál Péter (2020). Egyetemi hallgatók szótárhasználati szokásai – szlovéniai esettanulmány. In Fóris Ágota, Bölcseki Andrea, M. Pintér Tibor, Szoták Szilvia & Tamás Dóra Mária (szerk.), *Nyelv, kultúra, identitás. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a 21. századi információs térben: I. Terminológia, lexikográfia, fordítás*. Akadémiai Kiadó.
- Gonda Zsuzsa (2009). A szótárhasználati kompetencia elsajátítása és fejlesztése. *Anyanyelv-pedagógia*, 2(2). <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=160>
- Hartmann, R. R. K. (2001). *Teaching and Researching Lexicography*. Pearson Education. DOI: 10.4324/9781315838922
- Hessky Regina & Bárdosi Vilmos (1992). Frazeológiai egységek szótári leírásának kérdései. *Filológiai közlöny*, 38(1–2), 103–113.
- Holló Dorottya, Kontráné Hegybíró Edit & Timár Eszter (1996). *A krétától a videóig*. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Hollós Zita & Pödör Dóra (2020). EMLex – European Master in Lexicography/Europäischer Master für Lexikographie. Nemzetközi közös képzés. In M. Pintér Tibor & P. Márkus Katalin (szerk.), *Az ige vonzásában. Tanulmányok (és köszöntők) lexikográfáról és fordításról Magyar Tamás tiszteletére*. Tinta Kiadó. 66–75.
- Koplenig, A. (2014). Empirical research into dictionary use. In Müller-Spitzer, C. (szerk.), *Using online dictionaries, Lexicographica: Series Maior 145*. de Gruyter, 55–76. DOI: 10.1515/9783110341287.55
- Leaney, C. (2007). *Dictionary Activities*. Cambridge University Press. DOI: 10.1017/cbo9780511497674
- Lew, R. (2011, szerk.). Studies in Dictionary Use: Recent Developments, special issue of *International Journal of Lexicography* 24(1). Oxford University Press. DOI: 10.1093/ijl/ecq044
- NAT 2012. A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. 10635. 111/2012. (VI. 4.) Korm. Rendelet. *Magyar Közlöny*, 2012. 66. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK14004.pdf>
- NAT 2020. A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról. *Magyar Közlöny*, 2020. 17. <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/3288b6548a740b9c8daf918a399a0bed1985db0f/letoltes>
- Magay, T. (2000). Teaching Lexicography. In Heid, U., Evert, S., Lehmann, E. & Rohrer, C. (szerk.), *Proceedings of the Ninth EURALEX International Congress, EURALEX 2000*. Universität Stuttgart. 443–451.
- Magay Tamás (2006). Tanulói szótárak múlt és jelen. In Magay Tamás (szerk.), *Szótárak és használók. Lexikográfiai füzetek 2*. Akadémiai Kiadó, 57–94.
- Márkus Katalin & Szöllösy Éva (2006). Angolul tanuló középiskolásaink szótárhasználati szokásairól. In Magay Tamás (szerk.), *Szótárak és használók. Lexikográfiai füzetek 2*. Akadémiai Kiadó. 95–116.
- M. Pintér Tibor (2019). Digitális kompetenciák a felsőoktatásban. *Modern Nyelvoktatás*, 25(1), 47–59.
- P. Márkus Katalin (2018). Szótárhasználati munkafüzetek az oktatásban – Gyerekszótárak. *Gyermeknevelés*, 6(3), 123–134. DOI: 10.31074/20183123134
- P. Márkus Katalin (2019a). Szótárak – Kezdetektől napjainkig. In Furkó Péter & Szathmári Éva (szerk.), *Népszerű tudomány, tudománynépszerűsítés*. KRE – L'Harmattan Kiadó. 146–155.
- P. Márkus Katalin (2019b). Szótárhasználati munkafüzetek az oktatásban – használatban a Tanulószótárak. *Modern Nyelvoktatás*, 25(2), 42–62.
- P. Márkus Katalin (2020a). *Szótárhasználati munkafüzet – Angol tanulószótár*. Maxim Könyvkiadó.
- P. Márkus Katalin (2020b). *Szótárhasználati munkafüzet – Angol gyerekszótár*. Maxim Könyvkiadó.
- P. Márkus Katalin (2020c). A lexikográfia oktatásának lehetőségei a felsőoktatásban. In M. Pintér Tibor & P. Márkus Katalin (szerk.), *Az ige vonzásában: Lexikográfiai, fordítástudományi tanulmányok és köszöntők Magyar Tamás 90. születésnapjára*. Tinta Könyvkiadó. 53–63.
- P. Márkus Katalin (2020d). A szótárhasználat jelene és jövője a közoktatásban – a nyelvoktatást szabályozó dokumentumok és segédanyagok tükrében. *Modern Nyelvoktatás*, 26(1–2), 59–79.
- Quirk, R. (1973). The social impact of dictionaries in the UK. In McDavid, R. & Duckett A. (szerk.), *Lexicography in English*. Annals of the New York Academy of Sciences 211. 76–88. DOI: 10.1111/j.1749-6632.1973.tb49473.x
- Rundell, M. (1998). Recent trends in English pedagogical lexicography. *International Journal of Lexicography*, 11(4), 315–342. DOI: 10.1093/ijl/11.4.315
- Rundell, M. (2015). From Print to Digital: Implications for Dictionary Policy and Lexicographic Conventions. *Lexikos*, 25, 301–322. DOI: 10.5788/25-1-1301
- Rundell, M. (2016). 'Dictionaries and crowdsourcing, wikis and user-generated content', In Hanks, P. & de Schryver, G.-M. (szerk.), *International Handbook of*

Modern Lexis and Lexicography. Springer-Verlag.
DOI: 10.1007/978-3-642-45369-4_26-1

Sárosdy Judit, Farczádi Bencze Tamás, Poór Zoltán & Vadnay Marianna (2006). *Applied Linguistics I for BA Students in English*. Bölcsész Konzorcium.

Svensén, Bo (2009). *A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary-Making*. Cambridge University Press.

Szöllősy Éva (2004). Angolul tanulóink szótárválasztási szokásairól. *Modern Nyelvoktatás*, 10(4), 28–46.

Tomaszczyk, J. (1979). Dictionaries: users and uses. *Glottodidactica*, 12, 103–119.

Tóth Ágoston, P. Márkus Katalin & Pődör Dóra (megjelenés alatt). *Lexikográfia és szótáridaktika az angoltanárképzésben – helyzetkép*.

Melléklet

Feladattípusok az angol–magyar, magyar–angol tanulószótár használatának bemutatására (Forrás: P. Márkus Katalin (2020a): *Szótárhasználati munkafüzet – Angol tanulószótár*. Maxim Könyvkiadó.)

I. A címszavak sorrendje

Nem nehéz megtalálni a keresett szót (címszót) az angol–magyar szótári részben, ha ismered az angol ábécét. Címszó állhat egyetlen szóból (egyszavas címszó), de lehet többszavas összetétel is, egybeírt, különírt vagy kötőjeles. A **brain** címszót követően például a következő címszavakat fogod találni:

- Egyszavas címszó: brain brainless brainy
- Összetett címszó egybeírva: brainchild brainstorm brainwave
- Összetett címszó különírva: brain drain
- Összetett címszó kötőjellel: brain-dead brain-death

Tedd a fenti szavakat ábécérendbe, majd ellenőrizd a tanulószótárban a sorrendet!
brain, _____

II. Rövidítések

A címszólistában rövidítéseket (illetve azok feloldását) is fogsz találni. Ezek általában nagybetűvel írt betűszók, illetve mozaikszók.

A tanulószótárban olyan rövidítéseket is találhatsz, amelyeket kifejezetten a chatnyelvben használnak. Ismered a pontos jelentésüket?

rövidítés	angol feloldása	magyar jelentése
BTW		
YOLO		
TBH		

III. Kiejtési jelek

Az alábbi szavak megadott hangpárjai nagyon hasonlóak. Írd a szavakat azon hangok alá, amelyek szerepelnek a szóban!

church / jeans / badge / chirp	
[tʃ]	[dʒ]

Az alábbi szavakban jelöld a főhangsúlyt és a mellékhangsúlyt! Ellenőrizd szótárad segítségével!

Christianity; documentary; identification; information; education

IV. Jelentések

Hogyan találom meg a jelentéseket? A külön szófajba tartozó címszavakat mindig külön szócikkben, felső indexbe tett arab számmal megkülönböztetve fogod megtalálni a tanulószótárban.

A következő mondatok után jelöld, hogy a kiemelt szót melyik szócikkben találd meg (add meg az indexszámot is!).

I am **aching** all over.

I have an **ache** in my stomach

I read an **interview** with the president yesterday.

Who's the most famous person you've ever **interviewed** on TV?

V. Az idiómák megtalálása

Az idiómák olyan állandósult szókapcsolatok, amelyeknek a benne található szavaktól független, önálló jelentésük van, azaz amelyek összjelentése nem az azokat alkotó egyes szavak jelentésének „összege”. Éppen ezért, a tanulószótárban ezeket mindig a szócikkek végén, rombusszal bevezetve, vastagon szedve találd meg.

Milyen idiómákat találsz a következő szócikkek alatt a tanulószótárban?

szócikk	angol idióma	magyar megfelelő
anger <fn>		
search <ige>		
monkey <fn>		

VI. Nyelvtani információk

Olvasd el a mondatokat és karikázd be a helyes megoldást!

I've got *any / some / a* mineral water in my bag.
 You will find *any / a / some* rice in the cupboard.
 There aren't *any / some / an* oranges on the table.

Egészítsd ki a mondatokat a helyes alakokkal!

The cattle _____ in the meadow. (*is / are*)
 The police _____ the thief. (*have arrested / has arrested*)
 Politics _____ a tough business. (*is / are*)

VII. Kulturális információs ablakok

Csoportosítsd a következő kultúrspecifikus szavakat!

the Globe; Harrods; the City; charity shop; Christmas pudding; Santa Claus; Shepherd's pie; Hyde Park; Greenwich; Foyles

helyek	személyek	ételek	boltok

Jegyzetek

¹ 2018 óta Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar.

² 2017 előtti megnevezése az ozatlan angol nyelv és kultúra tanára mintatantervekben: „Az angol nyelv szó-készlete és a szótárírás alapjai”.

³ A kurzus meghirdetésének első, illetve utolsó évével az adott képzésben.

⁴ Ami a lexikográfiai kutatásokat illeti, ld. pl. a kari kutatócsoportoknál: Alkalmazott Nyelvészeti Kutatócsoport (vezetője: Hessky Regina) (<https://btk.kre.hu/index.php/2015-12-05-09-31-20/kari-kutato-csoportok/783-alkalmazott-nyelvészeti-kutato-csoport.html>), Japán Lexikográfiai Kutatócsoport (vezetője: Varrók Ilona) (<https://btk.kre.hu/index.php/2015-12-05-09-31-20/kari-kutato-csoportok/799-japan-lexikografiai-kutato-csoport.html>), Lexikográfiai Kutatócsoport (vezetője: Hollós Zita) (<https://btk.kre.hu/index.php/2015-12-05-09-31-20/kari-kutato-csoportok/811-lexikografiai-kutato-csoport.html>), Terminológiai Kutatócsoport (vezetője: Fóris Ágota) (<https://btk.kre.hu/index.php/2015-12-05-09-31-20/kari-kutato-csoportok/824-terminologiai-kutato-csoport-termik.html>).

⁵ Id. <https://btk.kre.hu/index.php/2015-10-20-11-38-46/2015-10-20-12-07-14/nemzetkozi-emlex-kepzes.html>; illetve a képzés történetét és részletes ismertetését ld. bővebben: Hollós és Pődör, 2020.

⁶ Általában egy módosított, rövidített kérdőívet és feladatlapot használunk, hogy lehetőleg egyetlen tanóra alatt el lehessen végezni a felmérést.